

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY

GIÁ TRỊ KHU DI TÍCH LƯU NIỆM TRẦN PHÚ

(tại xã Tùng Ảnh, huyện Đức Thọ, tỉnh Hà Tĩnh)

TRẦN HỒNG DÂN*

Trần Phú - Tổng Bí thư đầu tiên của Đảng ta, sinh ra nơi đất khách quê người - huyện Tuy An, tỉnh Phú Yên, còn quê hương - nguồn cội của anh chính là làng Tùng Ảnh, huyện Đức Thọ, tỉnh Hà Tĩnh. Trong quá trình hoạt động cách mạng, dấu chân anh trải khắp mọi miền đất nước, nhưng quê hương là dấu ấn sâu đậm nhất trong tâm trí anh và chính quê hương cũng luôn nâng niu, gìn giữ tất cả những gì anh để lại cho đất nước và quê hương.

1 - Nguồn cội

Nhớ lại ngày ấy, sau khi thi đậu Giải nguyên trường Nghệ, được bổ làm giáo thụ ở Đức Phổ (Quảng Ngãi), rồi Tuy An (Phú Yên) cụ Trần Văn Phổ, thân phụ đồng chí Trần Phú, cùng vợ con khăn gói xa quê, giấu kín bao điều dạy dút trong lòng để đến vùng đất mới làm nghề dạy học. Tuy được an ủi bởi dạy học là nghề trong sạch và cao quý, lại được bà con quê mới giúp đỡ và quý trọng, nhưng trong hoàn cảnh bản hàn, ông bà Phổ càng nhớ quê da diết vì ở đó còn ngôi nhà nhỏ đơn sơ với mảnh vườn khiêm nhường bên triền đê La Giang chỉ còn lại một mình người em trai tháng ngày chăm sóc, giữ gìn như một kỷ vật cuối cùng của tổ tiên để lại.

Năm tháng dần trôi, ngôi nhà bé nhỏ ấy vẫn lặng yên đứng đó như để chờ đợi điều gì, khỏi

hương vẫn đều đặn cầu mong sự yên lành cho người đi xa và tưởng niệm vong linh các bậc tiền tổ. Một ngày kia, ngôi nhà bỗng ấm hẳn lên khi những lần ở đó có người thanh niên đi về trầm tư suy nghĩ và săn sóc hương khói bàn thờ. Đó là những năm 1922 - 1924, thầy giáo Phú (tức đồng chí Trần Phú) của trường Tiểu học tư thực Cao Xuân Dục, thành phố Vinh, người con của quê hương, lần đầu tìm về thăm quê và người thân, vừa ẩn danh hoạt động yêu nước. Các cụ cao niên của tiểu chi họ Trần ở Tùng Ảnh còn kể về anh, một người đáng đáp mảnh khảnh mà cương nghị. Anh về thăm quê vài lần vào dịp nghỉ hè, lấy ngôi nhà cũ làm nơi nghỉ ngơi, đọc sách và thường đi lối tắt ra bến tắm bên bờ đê La Giang. Về sau, ngôi nhà đó vẫn giữ nguyên như cũ, cả vị trí cũng không thay đổi, bà con dòng họ giữ làm nhà thờ tiểu chi họ Trần, xuân thu nhị kỳ hay dịp lễ tết, con cháu lo hương khói thờ phụng tổ tiên.

Thực hiện chính sách tôn vinh những người có công với quê hương đất nước, từ năm 1962, ngành văn hoá Hà Tĩnh đã cho bồi trúc, tôn tạo khuôn viên, tu bổ nhà thờ này với hàng ngàn ngày công do nhân dân và học sinh tự nguyện

* GIÁM ĐỐC BẢO TÀNG TỈNH HÀ TĨNH

Tổng Bí thư Nông Đức Mạnh dâng hương tại mộ Trần Phú - Ảnh: C.T.V

tham gia. Ngôi nhà thờ ngày thêm ấm áp và trở thành nơi trưng bày những hình ảnh giới thiệu về cuộc đời và hoạt động của Trần Phú, người con quê hương và là vị Tổng Bí thư đầu tiên của Đảng. Ngày ngày nhân dân đến đây thăm viếng, học sinh các trường tiểu học trong huyện được tổ chức đến đây tham quan học tập đều đặn. Tuổi nhỏ của họ đã được học những bài học truyền thống đầu tiên ở chính ngôi nhà ấy với một địa chỉ thân thuộc: *Nhà lưu niệm Trần Phú*, mà nhân dân quen gọi một cách triu mến và kính trọng là *Nhà thờ Trần Phú*.

Giờ đây, ngôi nhà ấy vẫn như xưa, tường xây, mái ngói rêu phong cổ kính và thường xuyên được chăm sóc, bảo quản chu đáo bởi đây đã trở thành di tích lịch sử gắn với gia đình, quê hương và quá trình hoạt động cách mạng của Tổng Bí thư Trần Phú. Hàng ngày, cán bộ, nhân dân, học sinh khắp các địa phương tìm về dâng hương tưởng niệm và tham quan học tập. Các cụ lão thành cách mạng, các vị lãnh đạo cao cấp của Đảng và Nhà nước hầu như đều đã về đây thăm viếng và bày tỏ lòng biết ơn đối với vị lãnh tụ cách mạng tiền bối của Đảng và dân tộc.

2 - Nhà trưng bày và vườn cây lưu niệm

Sau hoà bình lập lại, khi miền Bắc đang ra sức thi đua xây dựng chủ nghĩa xã hội, đấu tranh giải phóng miền Nam thì chiến tranh phá hoại của đế quốc Mỹ xảy ra. Quê hương Trần Phú nằm ở "rốn" bom của Mỹ, gần như ngày nào cũng có tiếng máy bay gầm rú và bom rơi đạn nổ. Dù vậy, khu di tích lưu niệm Trần Phú vẫn được bảo vệ an toàn và ngay sau lúc ngớt tiếng bom đạn, khu di tích đã được các cấp, các ngành quan tâm đầu tư nâng cấp, cải tạo khuôn viên, bổ sung nội dung trưng bày để phục vụ đồng đảo cán bộ, nhân dân và học sinh.

Năm 1970: Mua và cải tạo ngôi nhà gỗ 5 gian, làm nhà trưng bày thay cho nội dung trưng bày ở nhà thờ cũ.

Năm 1976: Bổ sung, chỉnh lý nội dung trưng bày, mở rộng, nâng cấp khuôn viên khu di tích.

Năm 1980: Bổ sung trưng bày, xây dựng mới nhà đón tiếp khách.

Đặc biệt, năm 1984, Ủy ban nhân dân tỉnh Nghệ Tĩnh phê duyệt Dự án nâng cấp khu di tích, tu bổ nhà thờ, mở rộng tôn tạo khuôn viên, quy hoạch các công trình khu di tích, xây dựng

mới nhà trưng bày quy mô 300 m² sử dụng. Nội dung trưng bày tiếp tục được chỉnh lý, nâng cấp. Nhiều tài liệu mới liên quan đến hoạt động của Trần Phú ở trong và ngoài nước được sưu tầm, phục chế bổ sung cho nội dung trưng bày.

Những năm gần đây, các bảo tàng và cán bộ nghiên cứu ở Trung ương cung cấp thêm nhiều tư liệu quý. Cán bộ Bảo tàng Hà Tĩnh cũng tổ chức nhiều đợt sưu tầm ở các tỉnh có liên quan đến hoạt động của đồng chí Trần Phú, nên khối lượng hiện vật, tài liệu trưng bày khá phong phú. Mặt khác, nhà trưng bày còn nhận được nhiều sáng tác tranh minh họa, tổ hợp hình tượng nghệ thuật... của các họa sĩ, khiến cho nội dung trưng bày trở nên sinh động và hấp dẫn, phục vụ khách tham quan hiệu quả hơn. Chuẩn bị kỷ niệm 100 năm ngày sinh Trần Phú, Ban quản lý di tích Trần Phú được thành lập, các công trình trong khu di tích đều được nâng cấp, nội dung trưng bày được bổ sung nhiều tư liệu mới, phương pháp trưng bày được cải tiến khoa học và hiện đại hơn. Khu di tích lưu niệm Trần Phú thực sự trở nên khang trang với tầm cỡ quy mô của một khu di tích lớn, đáp ứng nguyện vọng của Đảng bộ và nhân dân toàn tỉnh nói chung, của huyện Đức Thọ, xã Tùng Ảnh nói riêng.

Đến nay, khách tham quan học tập và nghiên cứu tìm về khu di tích ngày càng đông, nhiều ngày có đến hàng trăm người. Đặc biệt, khu di tích đã vinh dự được đón tiếp nhiều đoàn cán bộ cao cấp của Đảng và Nhà nước, các vị nguyên thủ quốc gia, nhiều cán bộ lãnh đạo các tỉnh bạn, nước bạn. Sổ vàng lưu niệm lưu bút tích các vị khách quý đang ngày càng dày thêm, với những lời vàng ngọc ca ngợi công lao to lớn của vị Tổng Bí thư và đồng viên anh, chị em phục vụ tại khu di tích lưu niệm Trần Phú.

Khu di tích còn thu hút khách thăm bởi một địa danh, một cảnh quan hấp dẫn. Khu vườn xinh xắn bên triền đê La Giang êm ả tạo cho khu di tích càng đẹp thêm trong cảnh thanh bình. Những vườn cây lưu niệm, cây ăn quả, cây cảnh từ nhiều chục năm nay được chăm sóc giữ gìn vẹn nguyên. Đến nay, cả khu vườn ngập tràn màu xanh cây lá, bóng mát phủ đầy mọi lối đi. Điều quý nhất đang được nâng niu, gìn giữ ở đây là khu vườn lưu niệm, có gần 30 cây, với nhiều loại quý như vạn tuế, bách tán, đa, đại, xoài, vú sữa, phượng vĩ..., do các đồng

chí lãnh đạo cao cấp của Đảng và Nhà nước trồng lưu niệm trong những dịp về thăm khu di tích. Những tấm biển xinh xắn ghi tên để biết ơn các đồng chí Trường Chinh (1976), Nguyễn Văn Linh, Võ Chí Công (1990), Lê Đức Anh (1995), Võ Văn Kiệt (1996), Đỗ Mười, Lê Khả Phiêu, Phan Văn Khải (1998), Trần Đức Lương (2000), Nông Đức Mạnh (2001), Nguyễn Văn An (2002)... và nhiều đồng chí khác. Giờ đây, vườn cây ấy được coi như những báu vật vô giá, nhiều cây đã trở thành cổ thụ xum xuê. Hương sắc và bóng mát tỏa ra từ vườn cây ấy, đến muôn năm sau vẫn còn, vững chãi như tư tưởng và tinh thần bất diệt của người chiến sĩ cộng sản trẻ tuổi Trần Phú.

3 - "Trở về" quê hương

Như đã giới thiệu, đồng chí Trần Phú sinh ra tại ngôi làng bé nhỏ bên bờ sông Cái, nay là thôn An Thổ, xã An Dân, huyện Tuy An, tỉnh Phú Yên. Tuổi thơ anh trôi nổi theo cha mẹ đi qua gần khắp miền Trung. Khi lớn lên, cha mẹ không còn, anh quyết chí học hành để báo đáp công ơn cha mẹ và quê hương đã dưỡng dục anh nên người. Ở tuổi trưởng thành, anh đã là người của cách mạng, hoạt động khắp ba miền của Tổ quốc, cả ở các nước bạn: Lào, Trung Quốc, Liên Xô. Thật hiếm có người nào mang theo mình một hành trang lớn lao như vậy và cũng thật hiếm có một người nào, mới 27 tuổi đầu đã gánh vác một trọng trách của cách mạng giao phó: Tổng Bí thư Đảng Cộng sản Đông Dương - người khởi thảo *Luận cương chính trị* của Đảng, vạch đường đi cho cách mạng Việt Nam. Nhưng khi cả nước đang dâng lên đỉnh điểm của cao trào cách mạng Xô Viết 1930 - 1931 thì anh bị địch bắt. Trong xà lim của kẻ thù và trước những cực hình tra tấn dã man nhất, tinh thần cách mạng, ý chí chiến đấu kiên cường của anh đã làm kẻ thù khiếp sợ. Chúng đã tra tấn anh cho đến lúc hy sinh, đó là ngày 6/9/1931, tại phòng biệt giam A3 của nhà thương Chợ Quán - Sài Gòn.

Gần 70 năm qua, nắm mồ anh không còn, những tưởng hài cốt anh cũng không còn. Cha mẹ anh mất ở Đức Phổ (Quảng Ngãi) đã hơn 90 năm, mồ mả cũng không biết nơi đâu. Nhưng thật linh thiêng và có cả may mắn, nhờ sự quan tâm to lớn của các cấp lãnh đạo Trung ương và các địa phương, cùng với sự dày công tìm kiếm của gia đình, đồng thời được bà con

nhân dân thành phố Hồ Chí Minh và tỉnh Quảng Ngãi chỉ dẫn hết sức nhiệt tình và trách nhiệm, mộ Trần Phú đã được tìm thấy tại khu nghĩa trang của nhà thương Chợ Quán cũ - nay là công viên Lê Thị Riêng, thành phố Hồ Chí Minh. Mộ cha mẹ anh cũng tìm được tại huyện Đức Phổ, tỉnh Quảng Ngãi. Và nay quê hương nguồn cội Tùng Ảnh - Tam Soa đã dẫn dắt, đưa đón anh (và cha mẹ anh) "trở về", để mãi mãi lòng đất quê hương được ôm ấp người con trung hiếu, kiên cường. Lúc Trần Phú hy sinh, toàn Đảng, toàn dân ta chưa có điều kiện tổ chức lễ truy điệu trang nghiêm thì nay, lễ truy điệu và di dời hài cốt Trần Phú đã được tổ chức với nghi thức trọng thể tại thành phố mang tên Bác Hồ và tại quê hương yêu dấu của anh. Ngày 12/1/1999, một ngày đáng nhớ trên quê hương Tùng Ảnh, gần nửa vạn người đón anh như đón người thân đi xa trở về và lưu luyến tiễn đưa anh về nơi an nghỉ cuối cùng, bên cạnh cha mẹ anh, tại núi Quân Hội. Nơi anh nằm, đầu gối lên núi, dưới chân anh là ngã ba sông - ngã ba Tam Soa, bên trái có dãy Trà Sơn lịch sử, bên phải sát núi Tùng Lĩnh soi bóng dòng La.

Khu mộ Trần Phú thoáng đãng, yên tĩnh, được quy hoạch trong khu vực rộng 4 ha, bao quanh là hồ nước tự nhiên và khu dân cư đông đúc. Hồ nước nay đã cải tạo thành hồ cảnh, lưng lưng nhà Thủy tạ và bóng cây lượn theo con đường ven hồ. Ngọn đồi anh nằm là rừng thông và thảm cây lâm nghiệp, dưới chân đồi là quốc lộ 8A (cũ) đã được nâng cấp, rải thảm nối liền các điểm di tích lịch sử và danh thắng quê hương. Phần mộ Trần Phú và cha mẹ anh cùng hệ thống tam cấp đều được ốp và lát đá hoa cương. Trước mộ Trần Phú là bức phù điêu tạc bằng đá, rộng 40 m², biểu thị khí thế đấu tranh cách mạng trong những ngày Xô Viết năm 1930 - 1931. Phía sau mộ, một bức biển chữ hoành tráng ốp đá đỏ, gắn chữ bằng đồng: "Hãy giữ vững chí khí chiến đấu" - là lời Trần Phú nhắn gửi trước lúc hy sinh đối với anh em đồng chí. Khuôn viên khu mộ đã phủ xanh bằng vườn cây cảnh, cây bóng mát của các loài phượng vĩ đỏ, bằng lăng tím, bách tán, vạn tuế v.v..., đặc biệt là một số loài cây quý như giống đa chiết từ cây đa Tân Trào (Tuyên Quang), cây vú sữa, bách tán do đồng chí Nông Đức Mạnh, Nguyễn Đức Bình trồng lưu niệm trong

dịp viếng thăm khu mộ Trần Phú. Nhà tiếp khách khiêm nhường nhưng có đủ tiện nghi; nhà bia với 4 mái cong, lợp ngói mũi hài bao che tấm bia đá khắc ghi tiểu sử, sự nghiệp Trần Phú; khu công viên, quảng trường là những công trình mới tôn tạo, xây dựng nhằm tôn vinh và ghi ơn người anh hùng quê hương. Từ ngày xây dựng khu mộ Trần Phú, khách thăm quê hương Tùng Ảnh càng nhiều, đặc biệt là cán bộ, nhân dân các địa phương trong tỉnh; các ngành, các tổ chức xã hội, trường học thường xuyên tổ chức thăm viếng, dâng hương hoa và báo công trước vong linh đồng chí Tổng Bí thư của Đảng. Khu mộ và khu lưu niệm Trần Phú thực sự trở thành một "địa chỉ đỏ" của cả nước, để các thế hệ đến viếng thăm, tỏ lòng ngưỡng mộ, biết ơn với những tình cảm sâu nặng của mỗi người đối với đồng chí Trần Phú.

Khu mộ và khu lưu niệm Trần Phú sẽ còn tiếp tục được đầu tư xây dựng các hạng mục bổ sung, đồng thời chỉnh trang các hạng mục cũ bất hợp lý để quần thể di tích này trở nên khang trang, tương xứng với sự cống hiến to lớn của đồng chí Tổng Bí thư với sự nghiệp cách mạng của Đảng và dân tộc. Cùng đó, tại trung tâm thị xã Hà Tĩnh, khu vườn hoa và tượng đài Trần Phú rộng 1,5 ha đã được xây dựng hoàn chỉnh, bao gồm bức tượng Trần Phú cao 11 m, sân lớn quảng trường lát đá hoa cương; bốn hoa thảm cỏ, cây xanh bao quanh khuôn viên tạo nên không gian thoáng rộng, hoành tráng mà nghiêm trang, yên tĩnh. Đây là một trong những công trình biểu thị tấm lòng trân trọng, thể hiện đạo lý "uống nước nhớ nguồn" của toàn Đảng, toàn dân đối với đồng chí Tổng Bí thư Trần Phú.

Hà Tĩnh tự hào là nơi sinh ra người anh hùng Trần Phú, người chiến sĩ cộng sản kiên cường, vị lãnh tụ xuất sắc của Đảng và nhân dân. Những di tích lưu niệm gắn với cuộc đời và sự nghiệp của Trần Phú là những di sản quý báu được gìn giữ, chuyển giao cho các thế hệ kế tiếp phát huy - nhất là trong công cuộc đổi mới nhằm xây dựng đất nước phồn vinh và hạnh phúc. Thiết nghĩ, đó cũng là sự tri ân của các thế hệ đối với đồng chí Tổng Bí thư đầu tiên của Đảng./

T.H.D